

DE K VAN SKYLLA - DEEL 1 & 2

DE K VAN SKYLLA

Een platonische fantasie in drie delen

Deel 1. *Étant donnés* – drie verhalen, drie versies

Deel 2. *Those words of art* – de fabel

Deel 3. *Ipsa canas, zing zelf* – het werk als vertelling

Supplement – *Door 100 holen zingend*

Nol de Koning
DE K VAN SKYLLA
een platonische fantasie

1 & 2

Verhaal en fabel

ANTRUM BOEK - AMSTERDAM

© Nol de Koning 2017/19
omslagontwerp en vormgeving
binnenwerk: Nol de Koning
foto auteur: Grada van Velzen
print- en bindwerk en distributie:
zelfpublicatieplatform Brave New Books
ISBN 978 94 021 5086 5

VOORAF

‘Palinurus, de bekwame stuurman van het schip van Aeneas, viel in zijn slaap in zee, was drie dagen ten prooi aan de stormen en de golven van de zee en kwam tenslotte veilig op het strand bij Velia, waar de wrede bewoners van die plaats hem vermoordden om zijn kleren; zijn lichaam lieten ze onbegraven op het strand liggen.’ Aldus een parafrase van de korte samenvatting van het Palinurusverhaal van John Lemprière in zijn *Classical Dictionary Of Proper Names Mentioned In Ancient Authors* uit 1788.

De Britse schrijver en criticus Cyril Connolly heeft voor zijn boek *The Unquiet Grave*, dat onder het pseudoniem Palinurus in 1944 is verschenen, de toedracht van de dood van de stuurman opnieuw onderzocht en een verslag daarvan als epiloog in zijn boek opgenomen. Zijn uitgangspunt was dat het Palinurusverhaal uit de *Aeneis*, Vergilius’ heldendicht, ‘vol moeilijkheden zit’. Connolly: ‘Om U, Palinurus, te zoeken, droevige dromen brengend ofschoon u onschuldig waart. Maar was Palinurus onschuldig? Was zijn verdwijning wel zo toevallig als Aeneas veronderstelde?’

Deze vraag is vanaf 1989 voor de schrijver van *De K van Skylla* een blijvende bron van inspiratie geweest. In dit werk, dat op een herbestudering van het Palinurusverhaal uit 1998 is gebaseerd, probeert hij opnieuw, maar nu in de vorm van een *platonische fantasie*, een antwoord op Connolly’s vraag te geven.

De fantasie bestaat uit drie delen. Het eerste deel *Étant donnés* beschrijft de drie versies van het Palinurusverhaal die de studie als fantasie heeft opgeleverd. Het tweede deel *Those words of art* is een voortzetting en bewerking van het verslag van de herbestudering uit 1998. Deze twee delen komen samen in het derde deel *Ipsa canas - zing zelf*, dat als een programmaboek kan worden gezien voor wat de auteur een ‘leesopera’ heeft genoemd. Verder is er een supplement, *Door 100 holen zingend*, met gegevens voor een multi-disciplinaire uitwerking van de resultaten die de platonische fantasie in artistiek en intellectueel opzicht heeft opgeleverd.

INHOUD

Deel 1

HET VERHAAL

Étant donnés 13

Drie verhalen

- Het Palinurusverhaal bij Vergilius 19
Het commentaar van Cyril Connolly 23
Het Palinourosverhaal - eigen versie 24

Van fabel naar parabel 41

Drie versies 51

Deel 2

DE FABEL

Those words of art 59

Wie was Hekate 61

HEKATE TRIVIA 65

Eerste wacht - *Nox Umida* 67

Hondewacht - *Tē, Palinure, petens* 83

Dagwacht - *In unda* 107

Voormiddagwacht - *Thanatos* 133

TRIVIA SELENE 143

Slaap - Selene 145

Offer - Misenus 147

In litore - Cumae 149

Olentis averni - Afgrond 153

HEKALENE 157

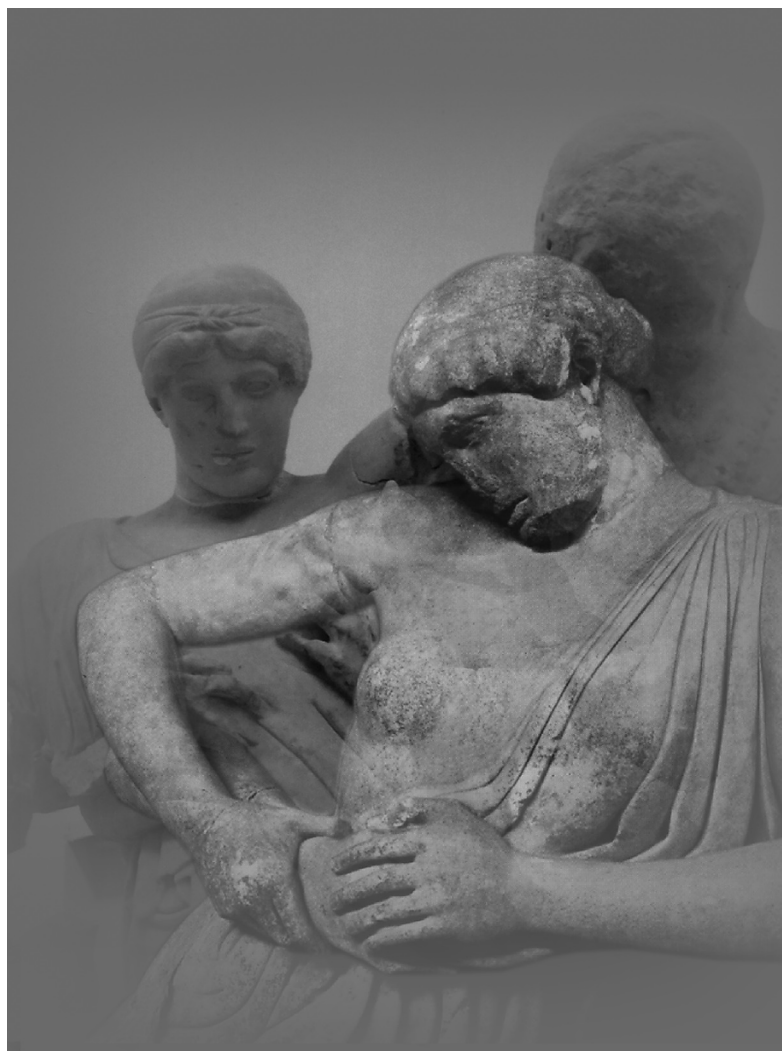
Aanvallige muzen - Hesiodos 159

APPENDIX

Over het ontstaan van de fabel	169
Over het project (<i>LHOOQ</i>)	174
Noten bij deel 1 - het verhaal	179
Noten bij deel 2 - de fabel	181
Geraadpleegde literatuur	187
Lijst van personen, goden en personificaties	189
Schema voor een scenische synopsis	192
Verantwoording	201

Deel 1

1

ÉTANT DONNÉS

HET VERHAAL

U zoekend, Palinurus, droeve droom u brengend - onverdiend.

Vergilius Aeneis (5.840)

*Maar zie, toen zijn hoorngeschal de zee doorklonk
en hij in overmoed de goden durfde te tarten,
had Triton, als men het geloven mag, de uitdaging aanvaard
en de dwaas in het schuim tussen de rotsen doen verdrinken.*

Vergilius Aeneis (6.171-174)

*Op de derde dag echter werd zijn lichaam door dolfijnen aan land
gebracht terwijl daar een lokaal feest gehouden werd (...).
Alle mensen haastten zich naar het strand, herkenden het lichaam en
beweenden en begroeven het.*

De wedstrijd tussen Homeros en Hesiodos

Étant donnés

SKYLLA was een afschuwelijk vrouwelijk monster. Volgens Vergilius was alles aan haar afstotelijk, behalve haar borsten en, tot aan de schaamstreek, haar buik. Tot daar zag ze er uit als een meisje, een maagd of een jonge vrouw, afhankelijk van degene die haar bewonderde.

Misschien dat deze aantrekkelijke lichaamsdelen een restant waren van de schoonheid die Skylla eens was geweest: de mooie dochter van Hekate. Zij was door Kirke uit jaloezie in het monster veranderd; volgens Ovidius is Skylla later nog in een rots veranderd.

Het was de gewoonte van Skylla om, wanneer ze de kans daartoe kreeg, zeelieden te grijpen, hun botten te kraken en ze dan langzaam te verzwelgen. Zij had de stem van een pasgeboren hond; het geluid dat ze maakte leek namelijk op het zacht jammeren van pasgeboren honden, dat volgens de Britse schrijver Robert Graves hetzelfde klonk als het zachte gejang van Artemis' witte doodshonden met rode oren als ze op jacht waren.

HEKATE. Het zal wel geen toeval zijn dat Skylla met haar zes hondenkoppen en twaalf voorpoten eigenlijk een verdubbeling was van haar moeder, de drievoudige Hekate. Net zomin als dat haar van buiten prachtige buik eigenlijk die van een wolvin was en haar achterpoten de vorm van dolfinenstaarten hadden.

Het was geen geheim dat Hekate vele liefdesaffaires met zee-goden heeft gehad, zowel hogere als lagere. Als meesteres van de onderwereld werd Hekate vaak als een weerwolf afgeschilderd en als zij met haar fakkels en met een zwerm geesten om haar heen in die hoedanigheid rondging klonk er voortdurend het gejang van honden. Toch was Hekate in tegenstelling tot haar dochter ook een zegenrijke en bescherming biedende godin.

PALINURUS, de stuurman van het schip van Aeneas, viel in de nacht voorafgaand aan het einde van een zevenjarige expeditie door slaap overmand in zee, waarbij hij een deel van de achtersteven met helmstok en al in zijn val met zich meesleurde. Hij was drie dagen ten prooi aan de stormen en de golven van de zee, belandde tenslotte veilig op het strand bij Velia waar de bewoners van die plaats hem om zijn kleren vermoordden en zijn lichaam onbegraven op het strand lieten liggen. Dit is kort samengevat het Palinurusverhaal uit Vergilius' *Aeneis*.

De Britse schrijver en criticus Cyril Connolly heeft in de epi-loog van zijn *The Unquiet Grave* een korte studie naar het Palinurusverhaal gedaan; hij vindt dat het verhaal zoals dat in de *Aeneis* wordt verteld, vol moeilijkheden zit. Connolly: "Om U, Palinurus, te zoeken, droevige dromen brengend ofschoon u onschuldig waart'. Maar was Palinurus onschuldig? Was zijn verdwijning wel zo toevallig als Aeneas veronderstelde?"

MISENUS. Algemeen wordt aangenomen dat de dood van Palinurus een zoenoffer is geweest. Palinurus als zondebok voor wat Connolly heeft genoemd: 'het verraad', 'de hubris' en de 'goddeloosheid' van Aeneas, en zijn leven als verzoeningsoffer voor de goede afloop van Aeneas' reis.

Maar kan Misenus, legeraanvoerder en trompetter van Aeneas, niet evengoed de zondebok zijn geweest, aangezien hij de ochtend na Palinurus' verdwijning, direct nadat Aeneas en zijn gevolg op het strand bij Cumae voet aan wal hebben gezet, daar onder twijfelachtige omstandigheden de dood heeft gevonden? Zo lezen we in *Aeneis* boek VI (173-74): "... had Triton, als men het geloven mag, die uitdaging prompt aanvaard en de dwaas in het schuim tussen de rotsen doen verdrinken." Vergilius laat met het tussenzinnetje 'als men het geloven mag' de precieze oorzaak van Misenus' dood duidelijk open.

HESIODOS, met Homeros een van de belangrijkste dichters uit de Griekse oudheid, is een aanbidder van Hekate geweest, terwijl hij over het algemeen als vrouwenhater bekend staat. Er is

weinig over zijn leven bekend, maar er bestaat een verhaal over een dichtwedstrijd tussen Homeros en hem, die door Hesiodos is gewonnen.

Het verhaal vertelt ook hoe het daarna de beide dichters is vergaan, waarbij het met de laatste slecht is afgelopen. Tijdens zijn terugreis onder valse beschuldigingen van oneerbaar gedrag vermoord en in zee geworpen, is zijn dode lichaam na drie dagen door dolfijnen weer naar het vasteland gebracht. Daarmee kan Hesiodos worden opgenomen in het rijtje van mythologische personages van wie het lot een zekere gelijkenis vertoont met dat van de stuurman van Aeneas.

DE FABEL. Uitgangspunt blijft het verhaal van de stuurman die in slaap gebracht in zee was gevallen en na drie dagen ten prooi aan de stormen en de golven van de zee te zijn geweest, dood op het strand bij Velia kwam te liggen. Maar dan niet omdat de bewoners van die plaats hem hadden vermoord en hem onbegraven op het strand hadden laten liggen. Uit bronnenonderzoek en met de hulp van Helikons Muze is gebleken dat zijn dood het gevolg is geweest van zijn besluit om na het bereiken van het einddoel over zee op eigen houtje naar Eryx op Sicilië terug te keren en dat hij door omstandigheden buiten hem om - door een slaapgod overmand en zijn val in zee nog voor het bereiken van het einddoel - daartoe eerder is overgegaan dan hij zich had voorgenomen.

De stuurman heeft op zijn tocht naar het zuiden van Italië tal van gevaren getrotseerd, met als eerste een confrontatie met Misenus, de trompetter en legeraanvoerder van Aeneas op de ochtend van zijn aankomst bij Cumae. Maar de oversteek in het zuiden van Italië naar Sicilië drie dagen later is hem niet gelukt omdat hij een confrontatie met Skylla niet heeft weten voorkomen. Ondanks al zijn stuurmanskunst blijkt hij toch aan het oogverblindende monster ten prooi te zijn gevallen, is zijn verminkte lichaam vervolgens door ingrijpen van Hekate, die haar beschermeling niet had weten te redden, over zee naar het strand van Velia gebracht en daar - 'door hemelse tekens daartoe aangespoord' - door de plaatselijke bewoners begraven.

PARABEL. Is Palinurus' dood dan toch een geval van vergelding of zoenoffer geweest? En dan niet als garantie voor een goede afloop van Aeneas' tocht, wat doorgaans wordt verondersteld, maar als een vergelding en zoendood voor iets anders?

Ooit was Nemesis, zuster van Hekate en godin van wrekende gerechtigheid en toegemeten bekrachtiging, met hulp van Aphrodite door Zeus verkracht, en moeder geworden van Helena van Sparta om wie de Trojaanse oorlog zou ontbranden. Net als de ontmanning van Ouranos door zijn jongste zoon Kronos, vader van Zeus - een wandaad die op zijn beurt tot de geboorte van Aphrodite had geleid - was deze verkrachting het zoveelste geval van een generatielange schending van de wereldorde. Skylla's door Aphrodite aangemoedigde hybris tegenover haar moeder - het vernietigen van Palinurus, Hekate's beschermeling - kan als een echo van Nemesis' vernedering worden gezien en in het verlengde daarvan, zou je kunnen zeggen, is de stuurman inderdaad gedwongen geweest voor zondebok te spelen. Tegelijkertijd kan zijn vernietiging ook als een vergelding voor zijn eigen aanmatigend gedrag tegenover zijn aanvoerder en Aphrodite, die de moeder van zijn aanvoerder was, worden gezien. En wel zoals hij die - heimelijk, maar toch - in de kwestie rond Helena de Jongere, dochter van Helena van Sparta en Troje, tentoonspreidde.

Als we Helikons Muzen mogen geloven had Aeneas bij zijn vlucht uit het brandende Troje de jonge Helena als trofee meegevoerd en in Eryx besloten haar als *hiërodoule*, dat wil zeggen als priesteres en tempelprostitué, in de daar te bouwen Aphrodite-tempel aan te stellen. De reden dat Palinurus na het volbrengen van zijn missie naar Eryx wilde terugkeren was, dat de jonge Helena hem had gevraagd haar te helpen Eryx te ontvluchten en dat de plichtsgetrouwe stuurman daarmee had ingestemd - zij het op termijn: na het volbrengen van zijn taak zijn aanvoerder veilig bij Cumae aan land te brengen. Door zijn dood heeft hij deze belofte aan de jonge Helena niet kunnen nakomen, maar dat neemt niet weg dat, ook al waren zijn bedoelingen goed en was het falen tegenover zijn aanvoerder buiten zijn schuld, Palinurus' gedrag tegenover Aeneas en diens goddelijke opdracht-

gever inderdaad minder onschuldig was dan over het algemeen wordt aangenomen.

Maar hoe had Palinurus, drijvend op zijn vlot, zich dat voorgesteld, proberen Helena de Jongere voor de taak die haar te wachten stond en die zij verafschuwde, te redden? Dat zal moeilijk te achterhalen zijn, maar voor de jonge Helena was zijn ongeluk in feite een geluk bij een ongeluk, en wel omdat Palinurus' vergeldingsdood en verzoenende begrafenis Nemesis ertoe hebben aangespoord om zelf de jonge Helena van haar schandtaak te redden.

Met Helena's redding - haar verheerlijking als Wilde Muze - werd door Nemesis de wereldorde in haar invloedssfeer en naar haar maatstaven hersteld en ook dat bleef niet zonder gevolgen. Want daardoor werd op haar beurt de Olympische kliek, inclusief Zeus (die voortaan Jupiter heet) er mede toe aangezet naar Italië te verhuizen. Waar Aeneas inmiddels Rome, het nieuwe Troje had gesticht - de opdracht die hij bij zijn vlucht uit het brandende Troje van Jupiter (toen nog Zeus geheten) had meegekregen.

DRIE VERHALEN

Eerst is er een korte samenvatting van het Palinurusverhaal van Vergilius zoals dat voorkomt in de boeken drie, vijf en zes van de Aeneis. Dan dat van het commentaar daarop van de Britse schrijver en criticus Cyril Connolly. Beide versies bieden de nodige stof om met Hesiodos' en de Sirenen in het achterhoofd tot een eigen versie van het verhaal te komen.

HET PALINURUSVERHAAL BIJ VERGILIUS

Vergilius' Palinurusverhaal is niet veel meer dan de slotpassage van het vijfde boek van de *Aeneis*. Daarin wordt verteld hoe vlak voor het einde van hun jarenlange omzwervingen, Palinurus, de stuurman van het hoofdschip van een legertje Trojanen, door de god van de Slaap overboord wordt gegooid. Daarna komen we Palinurus alleen nog in het zesde boek van de *Aeneis*, in de onderwereld tegen.

Deze passage kan echter ook een droombeeld van zijn aanvoerder zijn geweest, gezien de poort van de valse droom, waarmee het zesde boek eindigt.

In boek één tot en met vier is verteld hoe Troje ten onderging en hoe Aeneas door de schimmen van Hector en zijn vrouw Creusa werd aangespoord om met een aantal schepen en een groep metgezellen naar Italië te vluchten om daar een nieuwe Trojaanse stad, het latere Rome, te stichten. Hoe tijdens een zwerftocht van zeven jaar deze opdracht door toedoen van Juno, de godin die Troje vijandig gezind was, een zeer moeizame missie werd. En hoe de Trojanen op het laatste traject van Sicilië naar Italië, door een storm uit koers geraakt, aan het hof van de Carthaagse koningin Dido belandden en door haar uiterst gastvrij ontvangen werden. In deze boeken wordt Palinurus alleen maar

zijdelings genoemd. Hij treedt alleen dan op wanneer er van een zware storm, natuuruitbarsting of het naderen van zeemonsters sprake is en door hem gewaarschuwd of ingegrepen moet worden.

Dido, verliefd op Aeneas, maar uiteindelijk door hem verlaten, pleegt aan het einde van het vierde boek zelfmoord. Aeneas, door Jupiter gemaand zijn opdracht niet te verzaken, was in de vroege ochtend heimelijk met zijn vloot uitgevaren, haar daarmee aan haar lot overlatend. Zij doorsteekt zich met het zwaard dat Aeneas had achtergelaten. Terwijl zij de Zon, Juno, Hecate en de Furiën aanroept, stort zij zich op de brandstapel die zij onder het mom van offers voor driemaal honderd goden, Chaos, Erebus en Diana in haar drievoudige gestalte als Hecate, voor zichzelf had laten oprichten en die zij had gezegend met water dat geput was uit het Avernusmeer - het meer bij Cumae dat de klassieke toegang tot de onderwereld was, in het gebied waarheen Aeneas op weg is.

Boek vijf. Terwijl de Trojanen van Carthago wegvaren zien ze de vuurgloed boven de stad van Dido's brandstapel. De stemming bij de bemanning is bedrukt, ofschoon zij onbekend zijn met het lot dat de Carthaagse koningin over zichzelf had afgeroepen.

Er steekt op instigatie van Juno opnieuw een storm op en de Trojanen wijken op advies van Palinurus naar de westkust van Sicilië uit, naar de plek waar zij al eens eerder waren geweest en zij Anchises, Aeneas' vader, begraven hadden. Ook woonde daar ooit een halfbroer van Aeneas. Vlak voordat zij weer zullen vertrekken komen de vrouwen van de Trojanen, door Juno opgestookt, in opstand. Zij steken de schepen in brand omdat zij, de zwerftocht beu, op Sicilië willen blijven. Het grootste deel van de vloot wordt gered. Aeneas sticht voor de Trojanen die voorgoed op Sicilië willen blijven - niet alleen de vrouwen die willen achterblijven, maar ook zij die 'niet meer naar grootheid en roem' talen - een stad die Eryx wordt genoemd. Ook geeft hij de opdracht tot het bouwen van een Venustempel.

De vloot vaart uit. Venus, de moeder van Aeneas, verzoekt

Neptunus voor het laatste traject voor een kalme zee te zorgen. Hij stemt toe, in ruil voor één mensenleven. Palinurus stuurt het voorste schip.

Die nacht - de volgende dag zullen zij Cumae, hun einddoel iets voorbij de baai die nu Golf van Napels heet, bereiken - wordt Palinurus door de god van de Slaap een droeve droom gebracht. De Slaapgod, vermomd als ene Phorbas, nodigt hem uit rust te nemen en het besturen van het schip aan hem over te laten. Palinurus weigert, waarop de god hem bedwelmt, zich op hem stort en hem, zonder dat zijn slapende metgezellen dat merken, in zee werpt. De stuurman sleurt in zijn val een deel van de achtersteven en het hele roer van het schip met zich mee.

Pas als het schip de rots nadert waar eens de Sirenen hadden gehuisd, wordt de verdwijning van de stuurman ontdekt. Aeneas zelf neemt de controle over het schip op zich. Hij beklagt de vermeende dood van Palinurus terwijl de vloot langs de Sirenenrots vaart.

Boek zes. De Trojanen gaan aan land en Aeneas gaat - als onderdeel van zijn missie - direct op zoek naar de Sibylle van Cumae, priesteres van Apollo en Hecate, die in de bossen van Hecate en Diana in een grot met honderd gangen en honderd holen woont, vlakbij een belangrijke en alom beroemde Apollotempel.

De Sibylle, Deïphobe geheten, voorspelt een zware toekomst voor de Trojanen in Italië. Zij maant Aeneas met het volbrengen van zijn missie door te gaan. Maar Aeneas moet eerst nog zijn vader in de onderwereld bezoeken. De Sibylle zal hem begeleiden; de toegang tot de onderwereld, het Avernusmeer, is vlakbij. Zij stelt wel twee voorwaarden: Aeneas moet de 'gouden tak' zoeken die voor een levend wezen nodig is om toegang tot de onderwereld te verkrijgen én er weer uit terug te keren en hij moet het lichaam van een metgezel begraven, dat intussen dood op het strand ligt en nu als een smet op zijn expeditie rust.

Het dode lichaam blijkt dat van zijn trompetter Misenus te zijn, die toen zij aan land gingen, dwaas die hij was, de zeegoden